

सौचीकोऽग्निर्वैश्वानरो वा, सप्तिर्वाजंभरो वा। अग्निः। त्रिष्टुप्

अपश्यमस्य महतो महित्वममर्त्यस्य मर्त्यासु विक्षु।

नाना हनू विभृते सं भरेते असिन्वती बप्सती भूर्यत्तः ॥ १०.०७९.०१

मर्त्यासु विक्षु- मनुष्यप्रजासु। अस्य- एतस्य। महतः- महात्मनः। अमर्त्यस्य- देवस्य। महित्वम्- महिमानम्। अपश्यम्। विभृते- विशेषेण धृते। हनू- तव शिप्रे। नाना- नानाविधानि हव्यानि। सं भरेते- सम्यक् धारयतः। असिन्वती- असंखादन्त्यौ। बन्धरहितौ वा। अरागाविति भावः। बप्सती- भक्षयन्त्यौ। षिञ् बन्धने। भूरि- प्रभूतं हव्यम्। अत्तः- भक्षयतः ॥१॥

गुहा शिरो निहितमृधगक्षी असिन्वन्नत्ति जिह्या वनानि।

अत्राण्यस्मै पङ्क्तिः सं भरन्त्युत्तानहस्ता नमसाधि विक्षु ॥ १०.०७९.०२

शिरः- अग्नेर्मूर्धा। गुहा- हृदयगुहायाम्। निहितम्- अन्तर्हितः। अक्षी- चक्षुषी। ऋधक्- पृथक्। निहिते। असिन्वन्- असंखादन्। बन्धरहितः सन्। अरागः सन्। जिह्या- ज्वाल्या। वनानि- वननीयानि हव्यानि। अत्ति- खादति। उत्तानहस्ताः- उद्धृतपाणयः। नमसा- नमस्कारेण। विक्षु अधि- प्रजासु। अस्मै- एतस्मै अग्नये। पङ्क्तिः- सदाचरणैः। अत्राणि- हवींषि। सं भरन्ति- समाहरन्ति ॥२॥

प्र मातुः प्रतरं गुह्यमिच्छन्कुमारो न वीरुधः सर्पदुर्वीः।

ससं न पक्वमविदच्छुचन्तं रिरिह्वांसं रिप उपस्थे अन्तः ॥ १०.०७९.०३

मातुः- जनन्याः। प्रतरम्- प्रकृष्टतरम्। गुह्यम्- गुह्यद्वारा जननं बहिर्निर्गमनम्। इच्छन्- कामयन्। कुमारः- शिशुः। न- इव। उर्वीः- विस्तृताः। वीरुधः- लताः। सर्पत्- स्वप्रकटनाय सरति। पक्वम्। ससम्- अन्नम्। न- इव। शुचन्तम्- दीप्यमानम्। रिरिह्वांसम्- आकाशमास्वादयन्तमिति सायणः। आलिखन्तमिवाकाशं वृक्षसमूहम्। भौमभोगप्रतीकम्। रिपः- पृथिव्याः। उपस्थे अन्तः- अन्तिके। अविदत्- स्वप्रकटनाय विन्दति ॥३॥

तद्वा॒मृतं रो॒दसी॒ प्र ब्रवी॑मि जा॒यमानो मा॒तरा॒ गर्भो॑ अ॒त्ति।

नाहं दे॒वस्य॒ मर्त्यैश्चि॑केता॒ग्निरङ्ग॒ विचे॑ताः स प्रचे॑ताः ॥ १०.०७९.०४

रोदसी- द्यावापृथिव्यौ । वाम्- युवयोः । ऋतम्- सत्यम् । प्र- प्रकर्षेण । ब्रवीमि- वदामि । जायमानः- उद्भूतः । गर्भः- शिशुरग्निः । मातरा- तस्य निर्मात्र्यौ अरणी । अत्ति- भक्षयति । यद्यपि सर्वभूतहितक्रतुर्भौमभोगादुद्भूतस्तथापि भौमभोगरतिमेव दहतीत्याध्यात्मिके । मर्त्यः- मनुष्यः । अहम् । देवस्य- देवस्याग्नेर्महिमानम् । न चिकेत- न जानामि । अङ्ग- हे तात । स्वात्मानमेवर्षिः सम्बोधयति । सः- असावग्निः । विचेताः- विशेषप्रज्ञायुक्तः । प्रचेताः- प्रकर्षप्रज्ञायुक्तः ॥४॥

यो अ॒स्मा अन्नं॑ तृ॒ष्वा॒श्दधा॒त्याज्यैर्घृतैर्जु॑होति पु॒ष्यति॑ ।

तस्मै॑ स॒हस्र॑मक्षभिर्वि चक्षेऽग्ने॑ विश्वतः प्रत्यङ्मु॒सि त्वम् ॥ १०.०७९.०५

यः । अस्मै- एतस्मै । तृषु- क्षिप्रम् । अन्नम्- हव्यम् । आ दधाति- प्रयच्छति । आज्यैः घृतैः- दीप्तैः पूतनवनीतोपलक्षितपूतभावनैः । जुहोति- होमं करोति । पुष्यति- अग्निं सर्वभूतहितक्रतुं पुष्णाति च । तस्मै । अग्ने- सर्वभूतहितक्रतो पावक त्वम् । सहस्रमक्षभिः- प्रभूताक्षैः । वि चक्षे- विशेषेण पश्यसि । विश्वतः- सर्वतः । त्वम् । प्रत्यङ्- अभिमुखः । असि- भवसि ॥५॥

किं दे॒वेषु॒ त्यज॒ एन॑श्च॒कर्था॒ग्ने पृ॒च्छामि॒ नु त्वामवि॑द्वान् ।

अ॒क्री॒ळन्क्री॒ळन्हरि॑र॒त्तवे॒ऽदन्वि॒ पर्व॑शश्च॒कर्त॒ गामि॑वा॒सिः ॥ १०.०७९.०६

देवेषु- देवानां मध्ये । त्यजः- क्रोधम् । एनः- पापम् । किम् । चकर्त्त- अकरोरिति । अग्ने- हे पावक । त्वाम्- भवन्तम् । अविद्वान्- अज्ञानी सन् । पृच्छामि । योऽग्नेर्हव्यभस्मीकरणं ज्वालाविभजनं पापमिति जानाति सोविद्वानिति भावः । अक्रीळन्- गम्भीरः सन्नुदात्तः सन् । क्रीळन्- लीलयेति भावः । ललितश्च सन् । हरिः- आकर्षकः सन् । अत्तवे- भोज्यम् । अदन्- भुञ्जन् । पर्वशः । गाम्- स्वज्वालाम् । असिरिव- स्वधितिरिव । विचकर्त्त- विभक्तवान् ॥६॥

विषू॑चो अ॒श्वान्यु॒युजे॒ वने॒जा ऋ॒जीति॑भी र॒शनाभि॑र्गृ॒भीतान् ।

चक्ष॑दे मि॒त्रो वसु॑भिः सुजा॑तः समा॒नृधे॒ पर्व॑भिर्वावृ॒धानः ॥ १०.०७९.०७

वनेजाः- वननीयजः। विषूचः- विविधगतीन्। अश्वान्- प्राणान्। ऋजीतिभिः- ऋजुगतिभिः।
रशनाभिः- रशनोपलक्षितश्वासैः। गृभीतान्- गृहीतान् कृत्वा। युयुजे- संयुक्तानकरोत्। मित्रः-
स्नेहसम्पन्नः। वसुभिः- सम्पद्भिः। सुजातः- सुष्ठु उत्पन्नः। चक्षदे- शकलीकरोति। पर्वभिः-
स्वज्वालाभिः। वावृधानः- वर्धमानः। सम्- सम्यक्। आनृधे- वर्धते ॥७॥

Dr. Rangraji